

İKTİSADİ MÜESSESELERDE MECBURİ TÜRKÇE KULLANILMASI HAKKINDA KANUN

Azmi DEMİRCİ
Gelirler Genel Müdürlüğü
Daire Başkanı

*“İki haftada bir, yeryüzünden bir dilin eksilmesi,”*¹ kültürel kimliğimizin ve ulusal öz benliğimizin en önemli unsuru olan dilimizin kullanımı konusundaki güncel tartışmaların ve T.B.M.M.’ne sunulan üç yasa teklifinin de gerekçesi olsa gerek. Türkçe konusunda yazılı ve görsel basında her gün rastladığımız tartışmalar bir yana, T.B.M.M.’ne sunulan yasa teklifleri incelendiğinde, bu tekliflerle, ekonomik ve kültürel yaşamda Türkçe dışındaki dillerin etkilerinin azaltılmasının ve Türkçe’nin düşünmeye bile yetmeyecek boyutlara indirilmesinden kaynaklanan olumsuz sonuçların giderilmesinin amaçlandığı görülecektir.

Belirtilen yasa tekliflerinden birincisi 2464 sayılı Belediye Gelirleri Kanununun bir maddesinde değişiklik yapılarak, *“Dükkanların, ticari ve sınai müesseselerin ve serbest meslek erbabının çalıştıkları yerlerin kapılarına sahiplerinin ad soyadları ile müesseseleri ve ilgili şahısların işini gösteren Türkçe levha asma zorunluluğunun getirilmesini”* öngörmektedir. 7 Ekim 1999 tarihli yasa teklifiyle ise *“Ticari kuruluşların ad ve ünvanı ile her türlü mal, ürün ve hizmetlerin adlarında, ticari belge ilan ve reklamlarda, her türlü resmi yazışma ve sözleşmede, toplantı ve gösterilerde, ana dil eğitimi ve değerlendirilmesinde, radyo ve televizyon sunuculuğunda Türkçe’nin kullanılması ile ilgili hususların düzenlenmesi”* amaçlanmaktadır.

¹ Feyza HEPÇİLİNGİRLER, Türkçe “Off”, Remzi Kitabevi, 1999, Önsöz

Dilimizin yaşadığı sorunların kaynağına işaret eden 5 Aralık 2000 tarihli Kanun teklifi de Yabancı Dil Eğitimi ve Öğretim Kanununda değişiklik yapılarak *“Türkiye Cumhuriyetinin bütün okullarında eğitim dilinin Türkçe olmasını, yabancı dile ihtiyaç duyulduğunda normal eğitime ek olarak öğretilmesini, bunun için yüksek öğretim öncesi kurumlarda Milli Eğitim Bakanlığının, yüksek öğretim kurumlarında ise Yüksek Öğretim Kurulunun yetkili kılınmasını”* öngörmektedir.

Ekonomik ve teknolojik gelişmelerin günümüzdeki kadar hızlı olmadığı, *“küresel”* bir dünyadan söz edilmediği dönemlerde dahi *“bir lisanın bir insan”* sayılması; ana dilin, siyasi, ekonomik ve kültürel bağımsızlığın en önemli göstergesi olması gerçeğini ortadan kaldırmadığı gibi, bireysel ve toplumsal düzeyde düşünceyi ve dolayısıyla konuşmayı, yazmayı ve anlatımı biçimlendiren en önemli unsur olması gerçeğini de ortadan kaldırmamaktadır. Günümüz koşullarında birden fazla yabancı dile gereksinim duyulması da bu gerçeği değiştirmemekte; aksine, düşünme yetisi için gerekli olanın ana dil ve bu dilin zenginliği olduğunu daha açık olarak ortaya koymaktadır. Özellikle, derin düşünceleri varmış da bunları bir türlü anlatamıyormuş gibi iki sözün arasına yabancı sözcükler sıkıştıran *“düşünüyormuş gibi yapanlar”*² ile, uzun yıllar yurt dışında yaşamasına veya bir ya da daha fazla yabancı dili gerçekten bilmesine rağmen, anlatımlarında serpiştirilmiş yabancı kelime yerine duru Türkçe’yi kullanan kişilerin düşüncelerindeki derinliği ve tutarlılığı gördükten sonra, bu tez daha da anlam kazanmaktadır.

Bu düşünceler çerçevesinde, her bağımsız ulusun ve yurttaşlarının, düşünme yeteneğinin ana unsuru olan ana dil konusundaki duyarlılığını toplumsal kurallara ve hatta yasal düzenlemelere taşıması doğal bir sonuçtur. Belirtilen kural ve düzenlemeler esas olarak kültürel kimliği vurgulayan yapılarda yer almakla birlikte; ekonomik bağımsızlığın ifade biçimi olarak, ekonomik yaşama ilişkin düzenlemeler içerisinde de bu tür düzenlemelere yer verilmektedir.

Ülkemizde de ana dilimiz konusundaki bir çok düzenlemenin yanı sıra, ticari ve mali alandaki yasal düzenlemeler içerisinde de, bu konu vurgulanmıştır. Örneğin, 213 sayılı Vergi Usul Kanununun *“mükellefin ödevleri”* başlığını taşıyan ikinci kitabı kapsamında yer alan 215 inci maddesinde *“Bu Kanuna göre tutulacak defter ve kayıtların Türkçe tutulması mecburidir.”* hükmü yer almış; yine aynı şekilde Türk Ticaret Kanununun 66 ncı maddesinde, her tacirin ticari işletmesinin iktisadi ve mali durumunu, borç ve alacak münasebetlerini ve her iş yılı içinde elde edilen neticeleri tespit etmek maksadıyla, işletmesinin mahiyet ve önemini gerektirdiği bütün defterleri ve bilhassa, diğer kanunların hükümleri mahfuz kalmak üzere, bu maddede belirtilen defterleri Türkçe olarak tutmaya mecbur oldukları ifade edilmiştir.

Gerek düzenlenme tarihi gerekse kapsam itibarıyla, bu konudaki en önemli yasal düzenleme ise Ulusal Kurtuluş Savaşının hemen sonrasında çıkarılan 10 Nisan 1926 tarih ve 805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun’dur. 22 Nisan 1926 tarih ve 353 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanan ve 9 maddeden oluşan Kanun’un tam metni aşağıdaki gibidir:

“ Madde 1- Türk tabiiyetindeki her nevi şirket ve müesseseler, Türkiye dâhilindeki her nevi muamele, mukavele, muhabere, hesap ve defterlerini Türkçe tutmağa mecburdurlar.

² a.g.e, sy.43

Madde 2- *Ecnebi şirket ve müesseseler için bu mecburiyet Türk müessesatı ile ve Türkiye Tabaasından olan efrat ile muhabere, muamele ve temaslarına ve devair ve memurini Devletten birine ibraz mecburiyetinde bulundukları evrak ve defterlerine hasredilmiştir.*

Madde 3- *İkinci maddede mezkûr şirket ve müesseseler muamelâtında Türkçeden başka bir lisanı dahi ilaveten kullanabilirlerse de asıl olan Türkçe olup mesul imzaların Türkçe metin zirine vaz'ı mecburidir. Bu memnuiyete rağmen imza diğer lisanla yazılmış kısım veya nüshanın altına mevzu olsa dahi Türkçesi muteberdir.*

Madde 4- *Bu Kanunun mevkii meriyete vaz'ından sonra birinci ve ikinci maddeler ahkâmına muhalif olarak tanzim kılınmış olan evrak ve vesaik şirket ve müesseseler lehine nazarı itibara alınmaz.*

Madde 5- *Yukarıdaki maddeler ahkâmı 1 kânunusani 1927 tarihinden itibaren tatbik edilir.*

Mezkûr müddetin hulûlüne kadar 10 mart 1332 tarihli kanunun 1, 2, 3, 4, 5 inci maddeleri ahkâmı caridir. Bu maddeler 1 kânunusani 1927, diğer maddelerde işbu kanunun neşri tarihinden itibaren mülgadır.

Madde 6- *Bu kanunun hilâfına hareket edenler hakkında ait oldukları vekâletler memurini mahsusasının tutacakları zabıt varakaları hilâfı sabit oluncaya kadar muteberdir.*

Madde 7- *Bu kanun hilâfında hareket edenler aleyhine ait olduğu vekâletlerin veya alâkadarların müracaatı üzerine hukuku âmme dâvası ikame olunur.*

Bu kanunun ahkâmına muhalif hareket edenlerden birinci defasında 100 liradan 500 liraya kadar ağır cezayı nakdi alınır. Mükerrirlerden iki kat alınmakla beraber ticarethaneleri bir haftadan bir seneye kadar sed ve icrayı ticaret etmeleri menolunur.

Madde 8- *Bu kanun neşri tarihinden muteberdir.*

Madde 9- *Bu kanunun icrasına Ticaret, Adliye ve Nafia Vekilleri memurdur."*

Kanunun gerekçesinde, ana dilin ulusların yaşamındaki önemi özellikle vurgulandıktan sonra, ticarete yabancı dillerin kullanılması sonucunda Türk unsurların kendi memleketlerinde ikinci, üçüncü derecede mevkilerde kalması ve bu sorunun çözümlenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Gerekçenin ilgili bölümleri aşağıdaki gibidir:

"Arz ve beyandan müsteğni olduğu üzere dilin insanların umumi hayat ve muamelatında olan tesiri büyüktür. Bütün medeni memleketlerde vatan fertleri arasında milli lisanın tekemmülü taammüm ettiği ve bilhassa resmi muamelatta istimali mecburi olduğu halde bizde her nasılsa mazinin gaflet ve teseyyübü eseri olarak dil ihmal edilmiş ve memlekette yaşayan ve çalışan ecnebi fert ve müesseselerden sarfı nazar Türk camiasına dahil olan eşhas ve müessesat bile Türkçeden maada lisanları itiyat edinmişlerdir. Bunun neticesi olarak ticaret sahasında milli hars bir nevi tevekküfa duçar olduğu gibi, Türkiye dahilindeki milli esaslara müstenit tahsil sistemi dolayısıyla kafi derecede lisan aşına olmayan Türk anasır da kendi

memleketlerinde iş bulamamışlar ve ticaret hayatında ikinci, üçüncü derecede mevkilerde kalmışlardır....

...Bugün memlekette bu sahada umumi intibah ve inkişaf arzularıyla tamamen muhalif bir istikamette kuvvet bulan bir vaziyet mevcuttur. Ve bunun da sınıfı mesaide amele ve mütehassısa ihtiyacımız bulunduğu ve devrelerden acilen halli icabetmektedir....

...Bu suretle esas hatlarıyla umum muamelatın Türkçeleşmesi istihdaf edilmiş bulunmaktadır. Halen bu kabil müessesata müracaat eden Türk gençlerinden birden ziyade lisanlarda aynı seviyeyi kifayet istenmektedir ve bilhassa kendilerini alakadar eden lisan tercüme olunarak binnetice unsuru asliden bir çok gençler için maddeten çalışmak imkanı bırakılmamaktadır...”

Yukarıda yer alan Kanun maddeleri ve gerekçesinden açıkça görüldüğü üzere, daha Cumhuriyetin ilk yıllarında yapılan ve 1 Ocak 1927 tarihi itibarıyla yürürlüğe giren yasal düzenlemeyle, Türkçe'nin ekonomik yaşamda kullanılması cezai yaptırımlarla sağlanarak yabancı dillerin egemenliğinin kırılması amaçlanmıştır. Bu yönüyle, yapılan düzenlemenin ulusal yatırımcı ve çalışanlar bakımından bir ekonomik bağımsızlık ve ekonomik yaşamda etkinlik mesajı verdiği ifade edilebilir. Çıkarıldığı yıllarda bu yönüyle oldukça önemli olan bu Kanun, şüphesiz bugün de anlam ve önemini korumaktadır. Ancak, anılan Kanun 1982 Anayasasının 174 üncü maddesinde korunacak inkılap kanunları arasında sayılmamıştır. Belki bu eksiklik Anayasanın 3 üncü maddesinde yer alan “*Türkiye Devleti, ülkesi ve milletiyle bölünmez bir bütündür. Dili Türkçedir.*” hükmünün yeterli bulunmasından kaynaklanmaktadır.³

805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun'un düzenlediği hususları esas olarak üç noktada toplamak olanaklıdır.

Bunlardan birincisi, Türk tabiiyetindeki bütün şirket ve işletmelerin Türkiye’de yapacağı her nevi işlem, sözleşme, muhabere, hesap ve defterlerinin Türkçe tutulması zorunluluğudur. Bu düzenleme, Vergi Usul Kanunu ve Türk Ticaret Kanununda hükme bağlanan Türkçe zorunluluğundan daha kapsamlıdır. Zira, gerek Vergi Usul Kanununda ve gerekse Türk Ticaret Kanununda düzenlenen Türkçe mecburiyeti, sadece bu Kanunlara göre tutulması zorunlu defterler ile ilgili olmasına karşın; 805 sayılı kanunla, defterlerle birlikte her türlü işlem, sözleşme, iletişim belgesi ile hesapların da Türkçe düzenlenmesi zorunluluğu getirilmiştir.

Yasanın düzenlediği ikinci önemli nokta 2 nci ve 3 üncü maddelerde yer almakta ve bu maddeler ile, yabancı şirket ve işletmeler bakımından Türk tabiiyetindeki kişi ve Türkiye’deki kuruluşlarla olan iletişim, işlem ve ilişkilerinde ve ayrıca Kamu memurlarına ibraz edecekleri belgeler ve defterlerinde Türkçe'nin kullanılması zorunlu tutulmaktadır. Kanun, yabancı şirket ve işletmelerin, belirtilen işlem ve kayıtlarında Türkçe dışında bir dili de ek olarak kullanabilmelerine olanak sağlamasına rağmen, asıl olan dilin Türkçe olduğunu ve sorumlu imzaların Türkçe metin altına atılmasını zorunlu tutmuş ve imzanın yabancı dildeki metin altında olması halinde, Türkçe metnin (imzasız dahi olsa) geçerli olacağını hükme bağlamıştır.

³ M.Ali ÖZYER, Defter ve Belgelerde Kullanılacak Dil ve Faturada Bedelin Yabancı Para Cinsinden Yazılması, Yaklaşım Dergisi, Sayı 80

805 sayılı Kanunun düzenlediği üçüncü önemli nokta ise, yasanın gerekçesinde açık olarak düzenlemenin “*bütün kuvvet ve ruhu*” olarak belirtilen cezai yaptırımların yer aldığı 4 üncü ve 7 nci maddelerde toplanmaktadır.

Kanunun 4 üncü maddesinde, Kanun kapsamında sayılan şirket ve kuruluşların Kanunun yürürlüğe girmesinden sonra birinci ve ikinci maddelerde yer alan hükümlere aykırı olarak düzenlemiş oldukları evrak ve belgelerin, belirtilen şirket ve işletmeler lehine dikkate alınamayacağı hükme bağlandıktan sonra; 7 nci maddede, bu Kanuna aykırı hareket edenler aleyhine ilgili Bakanlıkların ve ilgililerin müracaatı üzerine kamu davası açılacağı belirtilmiştir. Açılacak kamu davasında hükmedilecek cezalar da yine Kanunun 7 nci maddesinde düzenlenmiş olup, madde hükmüne göre; Kanun hükümlerine aykırı hareket edenlerden birinci defa 100 liradan 500 liraya kadar ağır para cezası alınacak, fiilin tekerrür etmesi durumunda ise iki kat para cezasının yanı sıra işyerleri de bir haftadan bir yıla kadar kapatılacak ve ticaretten men edileceklerdir.

Kanunun 7 nci maddesinde bu Kanun hükümlerine aykırı davrananlar aleyhine açılacak kamu davasının ilgili Bakanlıkların veya “*alakadarların*” müracaatı ile açılacağı belirtilmiş olmakla birlikte, “*alakadarların*” kimler olduğu konusunda herhangi bir tanımlama yapılmamıştır. Kanunun düzenleniş biçiminden “*alakadarlar*” ifadesinden birinci ve ikinci maddelerde belirtilen işlem, iletişim ve ilişkilere taraf olanların kastedildiği sonucu ortaya çıktığı gibi, bu ifadenin aynı zamanda kamu görevlilerini de işaret ettiği anlaşılmaktadır. Kamu görevlilerine yüklenen bu görev, aynı zamanda Türk Ceza Kanununun 235 inci maddesinde yer alan düzenlemeyle de örtüşmektedir. Zira anılan maddeye göre “*memurlardan biri görevini yaptığı sırada görevine ilişkin olarak kamu adına kovuşturmayı gerektiren bir suç işlendiğini öğrenip de ilgili daireye bildirmede ihmal ve gecikme gösterirse dört aydan iki yıla kadar hapis cezasıyla cezalandırılırlar ve bu cezaya öngörülen suçun önemine göre ayrıca süreli ve süresiz memuriyetten mahrumiyet cezası da eklenir...*”

Yapılan açıklamalardan görüleceği üzere, 805 sayılı İktisadi Müesseselerde Mecburi Türkçe Kullanılması Hakkında Kanun eski tarihli olmasına rağmen günümüzdeki sorunların çözümüne de ışık tutan kapsamlı ve etkili bir düzenlemedir. Ancak, her yasal düzenlemede olduğu gibi, bu yasanın da toplumsal düzene katkıda bulunabilmesi, tamamen etkili olarak uygulanması koşuluna bağlıdır. Bu konudaki en önemli görev ise, şüphesiz yasanın yürütülmesiyle görevli Bakanlıklar başta olmak üzere, tüm kamu görevlilerine düşmektedir.